

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми функціонування ринку страхових послуг та соціального страхування. Автор доводить необхідність розглядати систему страхування як єдиний елемент та визначає основні напрямки його розвитку.

The problems of functioning of market of insurance services and social security are examined. An author leads to a necessity to examine the system of insurance as unique element and determines basic directions of his development.

Становлення та розвиток ринкових відносин особливо у період трансформаційної економіки, вимагає більш ретельного ставлення до розбудови фінансових інститутів. Це зумовлено низкою чинників.

Перш за все, у період трансформаційної економіки відбувається формування та становлення ринкових відносин у дуже стислий період часу. Тому більшість процесів йде не природним шляхом, а за вимогами сукупності факторів, серед котрих важливу роль грають адміністративні та політичні. Це відноситься, наприклад, до формування акціонерних товариств, регулювання цін та тарифів на продукцію та послуги. Не менш важливим чинником є і не розробленість науково-методичних положень щодо перетворень у економічній сфері.

По-друге, у світі не існує досвіду перетворення адміністративно-командної системи, що була побудована на засадах загальної власності, у ринкову. Тому будь-який тимчасовий позитивний досвід, що мав місце у трансформаційній економіці (а це усі постсоціалістичні країни), сприймався як керівництво до дій без урахування національних особливостей, менталітету, рівня розвитку економічних відносин, рівня розвитку економіки та багатьох інших чинників. Механічне перенесення досвіду таких економік, використання закордонного досвіду промислово-розвинутих країн призводило не завжди до позитивного результату.

Сьогодні у вчених та практиків-економістів вже є розуміння неможливості прямого використання тих чи інших положень, щодо формування та розвитку ринкових відносин, є розуміння необхідності розробки власного механізму та опанування власних особливостей. Слід також відзначити і різні наукові напрямки та точки зору на ті чи інші процеси.

Розвиток страхової системи країни більшість закордонних вчених (промислово-розвинутих країн) розглядають, по-перше, як розвиток двох окремих ланок (страхового ринку або ринку страхових послуг та державного соціального страхування), по-друге, як розвиток та формування подальшого з прикладної точки зору. Цьому сприяли довгий термін розвитку явищ економічної та страхової сфери, їх поступовість та незмінність курсу розвитку економіки (ринкова модель). Позиція українських вчених будується на засадах дослідження, перш за все, питань у теоретичній площині: побудова тих чи інших інституцій повинна спиратися на певну теоретичну базу, тоді вірогідність помилки значно зменшується. Це особливо важливе у перехідний період тому, що будь-які прорахунки при розбудові та становленні інституцій є критичними для розвитку всієї системи взагалі.

Проблемами розвитку страхування займаються провідні вчені в галузі фінансів як зарубіжних країн, так і в Україні. Серед найбільш вагомих досліджень у цій галузі вважаємо можна відзначити Осадця С.С., Вітлінського В.В., Костіну Н.І., Шахова В.В., Плису В.Й., Юрія С.І., Внукову Н.М., Базилевича В.Д., В.М.Фурмана. У наукових роботах автори досліджують проблеми та тенденції розвитку страхового ринку України та страхових ринків інших трансформаційних економік, проблеми формування системи пенсійного забезпечення, соціального захисту, проблеми фінансової стійкості, надійності страхових компаній, питання державного нагляду та інші.

Незважаючи на широке коло проблем, вирішення котрих пропонується у дослідженнях, таке важливе питання, як формування ефективної страхової системи досліджено вкрай мало.

Метою статті є формулювання основних проблем страхової системи та напрямків її розвитку. Під страховою системою будемо розуміти систему економічних відношень, що мають специфічний замкнений характер, з перерозподілу грошових ресурсів з метою надання страхового захисту, у тому числі і з підтримки досягнутого рівня життя.

Страхування торкається усіх верств населення країни. Перш за все, фізичні особи є споживачами страхових послуг. Але й бізнесові структури також проявляють значний інтерес до системи комерційного страхування. Крім того, введення державою обов'язкових видів страхування, як в галузі соціального страхування, так і в галузі комерційного страхування, умови ведення міжнародного бізнесу, де страхування є невід'ємною складовою, не залишають осторонь майже нікого. Особливо гостро постала проблема ефективності страхової системи при впровадженні реформи з пенсійного забезпечення, з одного боку, з другого, досить швидкий розвиток ринку страхових послуг, з третього, хронічний дефіцит коштів системи соціального страхування.

Теперішня страхова система стикається з багатьма проблемами, серед яких можна вказати наступні: зміни у характерах ризиків, зміни вірогідність настання несприятливих подій, виникнення нових ризиків. Все це потребує запровадження нових страхових продуктів. Крім того, економічна доцільність проведення страхування доповнюється його потужним інвестиційним потенціалом, що у свою чергу стимулює розвиток страхового ринку, а також таких економічних процесів, як переплітання інтересів різних фінансових інституцій та виробничого сектора та знаходить своє вираження у створенні фінансових холдингів, фінансових супермаркетів та інших форм кооперації. Страховий ринок задовольняє значну частину потреб суспільства через наявність зібраних великих обсягів грошових ресурсів та передачі цих ресурсів до виробничого сектора.

Так, за період з 2002 по 2006 рік валові страхові премії зросли у 3,11 рази; частка страхових премій у ВВП України становила 0,4 % у 1996 році, 2,0 % у 2002 році, 2,6 % у 2006 році [1]. Порівняння темпів зростання основних фінансових показників по кредитному та страховому ринку свідчить, що страховий ринок розвивається більш повільними темпами: темпи зростання сумарних загальних активів страхових компаній у 2003 році відносно попереднього року становили 1,96, у 2006 році – 1,14; темп зростання сумарних чистих активів (скорегованих на резерви за активними операціями) банківського сектора у 2003 році відносно попереднього року становили 1,77, у 2006 році – 1,22 [2]. Але з огляду на зростання кількості банків (зі 182 у 2002 році до 198 у 2006 році) та страхових компаній (зі 338 у 2002 році до 411 у 2006 році) можна вважати, що розвиток цих двох головних складових фінансового ринку України є зівставимим та стрімким.

Разом з тим, ми спостерігаємо хронічний дефіцит коштів у сфері соціального страхування, низькі пенсії,

низький рівень соціального захисту і т.і. Так, фінансування Пенсійного фонду у 2005 році за рахунок держбюджету відбулося у розмірі 34,4 %, у 2006 році – 23,9 %, за рахунок місцевих бюджетів у 2005 році – 0,2 %, у 2006 році – 0,4 % [3]. Це свідчить, що існуюча система соціального страхування не є ефективною та спонукає державу брати на себе частку відповідальності за соціальнозначимі види страхування. Таким чином у страховій системі країни відбувається протиріччя між комерційним страховим ринком (ринком страхових послуг) та системою соціального страхування.

Але чи варто зіставляти, так би мовити, різні системи? Ми вважаємо, що це безперечно. Еволюція розвитку страхування розвела ці дві складові, але ті глибинні зв'язки, що є засадами страхування, не змінилися, а саме – страховий інтерес та страхові відносини. Неefективне функціонування однієї зі складових неминуче призведе до втрат у іншому секторі. З поступовим розвитком суспільства необхідно також вирішувати проблеми "переходу" частки ризиків з однієї складової до другої. Проблеми, що виникають у одній сфері знаходять своє відображення і у другій, а рішення, що приймаються, відгукуються на обох підсистемах. Проведемо зіставлення основних проблем по двох підсистемах.

Організаційно-правові: відсутність цілеспрямованої державної політики, що призводить до перекосів та безсистемному розвитку страхової системи. Так, прийняті дві Концепції розвитку страхового ринку (2004, 2010 рр.) неможна вважати такими, що враховують розвиток системи соціального страхування, по якому, до речі, розроблена та схвалена Концепція реформування системи соціальних послуг (квітень 2007 року) тільки визначає необхідність розробки законодавчо-нормативного забезпечення та відповідних механізмів реалізації; недосконалість нормативно-правової бази та надмірна кількість обов'язкових видів страхування при важкому навантаженні на страховальників за обов'язковим соціальним страхуванням; наявність кептивних компаній та низького рівня виплат з колосальними відшкодуваннями по соціальному страхуванню з відповідних фондів та з бюджету при катастрофічних подіях; протекціонізм, що обумовлює галузевий монополізм за закритістю.

Функціональні проблеми: низька конкурентність як з банківським сектором, так і з закордонними страховими компаніями, що стрімко входять на вітчизняний ринок, по залученню коштів юридичних та фізичних осіб; низька прибутковість окремих видів страхування при низькому рівні виплат, що породжує недовіру страховальників до комерційного, особливо довгострокового, страхування та надія на державне пенсійне та соціальне забезпечення, яке гарантується.

Інформаційно-аналітичні: інформаційна закритість страхових компаній (більшість ведучих страхових компаній України до наступного часу не опублікували річні звіти на сайті Держфінпослуг) та страхового ринку. Соціальне страхування також не можна вважати відкритим: у звітах не має спадкоємності, вони не добре структуровані, надмірна обтяжливість при оформленні будь-якої компенсації, низький доступ до інформації щодо власних пенсійних накопиченнях і т.і.

Соціально-психологічні проблеми: відсутність довіри страховальників як до комерційного страхування, так і до системи соціального страхування щодо "справедливого" соціального забезпечення.

Наведені факти свідчать, що сьогодні в нас не має ефективного механізму реалізації основної функції страхової системи – надання страхового захисту. Недоліки притаманні як одній складовій, так і другій та поглиблюються у, так званому, синергійному ефекті.

Враховуючи вищенаведене вважаємо, що головними напрямками розвитку страхової системи держави повинне бути:

- ✓ розробка єдиної концепції розвитку страхової системи країни;
- ✓ впровадження заходів щодо створення й розвитку системи превентивних заходів на рівні комерційного страхування. Найбільш ефективним, з нашої точки зору, методом реалізації цього напрямку є податковий, що дозволяє гнучко регулювати процеси створення та використання превентивних фондів;
- ✓ впровадження механізму стимулювання інвестиційної діяльності із паралельним зняттям обмежень на розміщення страхових резервів;
- ✓ впровадження механізму регулювання банківсько-страхових об'єднань та страхових холдингів;
- ✓ зниження навантаження за обов'язковим соціальним страхуванням із залученням комерційного страхування до вирішення проблеми соціального захисту. Це напрямку корелює зі створенням превентивних заходів та породжує довіру до страхування, як засобу захисту;
- ✓ створення дієвої системи інформаційного забезпечення та відкритості страхової системи.

Розглядаючи страхову систему як цілосний елемент економіки, ми маємо можливість гнучко реагувати на виникаючі проблеми не тільки у сфері страхування, а й суміжних сферах, що посилює ефект від впровадження певних реформ.

1. www.dfp.gov.ua. 2. www.bank.gov.ua. 3. www.pfu.gov.ua. 4. Кичко І.І. Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту // Фінанси України. – 2005. – №4. – С.148-153

Надійшла до редколегії 10.06.08

Н. Богомаз, канд. екон. наук, доц.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄДИНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ КРАЇН ЄС

В статті проаналізовано процес формування єдиного страхового ринку країн ЄС, як корисного досвіду для України. Обґрунтовано принципи побудови єдиного європейського страхового ринку, як основи реформування страхової галузі України. Докладно розглянуто проблеми формування єдиного європейського страхового ринку та особливості його регулювання з метою визначення можливостей майбутньої інтеграції вітчизняного страхового ринку до єдиного європейського страхового простору.

Development of the European single insurance market was analyzed for the purpose of extracting useful lessons for the Ukraine. Essentials of the single insurance market in EU were considered as basic principles for reforming Ukrainian insurance industry. Problems and prospects of development of the European single insurance market and its regulation were analyzed to identify possibilities of integration of the Ukrainian insurance market with the European one.

Сьогодні Україна поступово стає учасником процесу інтернаціоналізації страхового бізнесу. Майбутній вступ до СОТ та можливий європейський інтеграційний вектор зовнішньоекономічної політики України викликає

серйозні побоювання у вітчизняних страховиків щодо власного майбутнього. Слабкі конкурентні позиції та недостатні фінансові ресурси спонукають їх до пошуку закордонних партнерів та інвесторів. Ефективний роз-